

den Staat binden aan één Kerk — anders gezegd, wil, dat de Staat zich zal uitspreken over de Kerk. Dan krijgen we het omgekeerde van Rome. Daar is de Staat ondergeschikt aan de Kerk, doordien de Kerk bepaalt, hoe de Staat zijn zal. Schijnbaar bepaalt hier de Staat hoe de Kerk zijn zal (welke Kerk de ware is), maar aangezien de Staat daartoe altijd de Kerk noodig heeft is dit ook niet meer dan schijn. De gevestigde Kerk gaat nu den Staat gebruiken als instantie om zich te handhaven en zelfs om het offensief te openen tegen andere kerken en secten.¹³⁾

Janse geeft daarvan de voorbeelden in zijn brochure „Burgerlijke of Kerkelijke politiek“. In December 1566 besloot een synode, dat de predikanten gelden zullen verzamelen en regelingen zullen treffen tot gewapend verzet.¹⁴⁾ Hier doet de Kerk, wat de taak is van de overheid. Zoo kwam het tot den beeldenstorm en via den beeldenstorm tot de vervolgingen. In 1566 mochten de predikanten vrij prediken in elke stad. Maar ze moesten eerst den eed afleggen, dat zij zich in politieke zaken aan de overheid zouden onderwerpen. Daaraan hielden zij zich echter niet.¹⁵⁾ De troepen door de Kerk bijeengebracht worden afgeslacht.¹⁶⁾ Toen de Prins in Antwerpen voor het overschot van dat legerij, aangevuld met verlopen landvolk en plundersaars, de poorten van de stad liet sluiten, schold men hem voor een verrader — en werd zelfs op hem geschoten. De overheid, dienaarss Gods, de Kerk ten goede, werd daar bijna vermoord.¹⁷⁾ Dat verzet in de stad tegen het bestuur van den Prins duurde drie dagen lang, en dat terwijl men vrijheid van godsdienst oefening had, als Gereformeerden naast de Roomschen. Datheen wil de Roomschen geen plaats gunnen — de Prins wil, naar de overheidstaak, recht doen. Datheen scheldt op den preekstoel den Prins uit voor een ongehoorvige, die om God noch religie gaf, maar „van den Staat en 't nut zijn afgod maecte“. En als Datheen dan loopt aan den leiband van den volksman Hembyze in Gent, gebeurt het verschrikkelijke. Hembyze gaat met Parma onderhandelen en verradt de stad. Zoo heeft de fout van Datheen ernstige gevolgen: Gent viel en de kerken in Vlaanderen werden verwoest.¹⁸⁾ Datheen's werk in Vlaanderen was kerkverwoestend, doordat zijn overtreden van Gods ordinantiën voor de Kerk, meteen de burgerlijke vrijheden heeft aangerand.²⁰⁾

Terwijl men dus noch in de Theologie, noch in de praktische politiek den weg wist met de verhouding van Kerk en Staat, kwam het tot de officiële kerkelijke fixering van het standpunt in art. 36. Geen wonder, dat, nu de zaken zoo stonden, uit art. 36 niemand nog den weg weet. De fout van Augustinus na zijn uitbreiding in de Middeleeuwen — voor een belangrijk deel gecorrigeerd door Calvijn — deed zijn intrede in onze geloofsbelijdenis. Hier werkt het gebrek van de positieve uitwerking van Calvijn's goede beginsel in de theologie, in de politiek en ook in de belijdenis na. Men ziet wel, dat hier de verhouding te regelen is, maar men kon de regeling zelf ervan nog niet aan. Lees zoo eens de bekende zinsnede uit art. 36, waar staat, dat de taak der overheid is „de hand te houden aan den heiligen kerkdienst, [om te weren en uit te roeien elke afgoderij en valschen godsdienst, om het Rijk van den Antichrist te gronde te werpen] en het Koninkrijk van Jezus Christus te vorderen, het woord des evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt.“

De in 1905 geschrapt zinsnede zette ik tusschen haken. In die zinsnede wordt de overheid bevolen voor de kerk op te treden en heerscht dus praktisch de Kerk over de overheid. Zoals het daar stond, is het vrijwel het standpunt van Datheen. Maar wat er staan bleef is al even vreemd: de hand houden aan den kerkdienst en de prediking van het Evangelie tot geloof en bekeering, de dienst des Woords dus, de ambtelijke taak der Kerk, wordt hier aan de overheid opgedragen.

De verwarring, die in de Theologie en in de politiek bestond, is in het belijdenis-artikel ingedragen. Dat deze verwarring bestond, na zooveel eeuwen dat de fout van Augustinus in 't Roomsche systeem heerschte en dat men na de correctie van Calvijn, niet aanstonds den weg vond (te meer omdat die weg minder zuiver was uitgestippeld), is geen wonder. Maar dat die verwarring nog bestaat in onze belijdenis, nu 3 eeuwen later — en dat we blijkbaar den moed opgegeven hebben deze verhouding naar de Schrift te regelen, is zeker een ernstige fout. 't Wordt tijd de Schrift te gaan verstaan.

L.

H. J. W.

13) A. Janse. Burgerlijke of kerkelijke politiek (Aalten 1932), p. 17, 24, 25, 33.

14) Dr Th. Ruys. Petrus Dathenus, p. 66.

15) Janse. Burgerlijke of kerkelijke politiek, p. 35. Ruys, p. 67—71.

16) Groen. Handboek Vad. Gesch., p. 125.

17) Janse, p. 37.

18) De Wilde. Om de Vrijheid. (A. R. Staatskunde, 1e Jaargang, p. 315, 316.) (Brochure, p. 27, 28.)

19) De Wilde, p. 317, 320. (Brochure, p. 29, 32.)

20) Janse, p. 39.

UIT DE SCHRIFT

„Kennis“ en Schriftgezag.

En deze dingen, broeders! heb ik op mij-zelf en Apollos bij gelijkenis toegepast, om u wentwil; opdat gij aan ons zoudt leeren, niet te gevoelen boven hetgeen geschreven is.

1 Cor. 4: 6a.

Corinthe neemt onder al de kerken uit den eersten tijd een bijzondere plaats in; en in verband daarmee dragen ook de brieven aan deze gemeente een heel apart karakter. Deze kerk is van een heel eigenaardige „ligging“.

Tot die typeerende verschijnselen behoorde, naast vele andere dingen, ook de zucht naar „kennis“. De Corinthiër begeert „wijsheid“; de liefde tot de filosofie zit hem in het bloed. Want in dezen tijd is de filosofie in sterke mate „populair“ geworden, wat niet altijd van de wijsbegeerte kan worden gezegd. Men zoekt geen abstracte systemen, maar begeert levenswijsheid. Van de wijsbegeerte wordt gevraagd, dat ze het leven dient; het moet komen tot verheffing der moraal via het rechte denken. Er zijn dan ook vele rondreizende filosofen.

De kerk te Corinthe heeft de gevaren van deze populaire filosofie onderschat, en is het slachtoffer geworden van de „wijsheid dezer wereld“; althans ze dreigt zich den dood te eten aan de „kennis“, en het kruis van Christus te verwerpen als dwaasheid. Het conflict tusschen gelooven en denken is hier dus geboren; men is hard bezig het intellect te stellen op de plaats, die alleen de openbaring in de Schrift mag bezitten. Met al den aankleef van dien.

Het gevaar werd wel heel acuut, toen men ook Paulus een plaats gaf onder de filosofen, en de uitnemendheid van zijn(!) „wijsheid“ ging roemen. Wat hij aan de gemeente kwam zeggen, beschouwde men niet als het evangelie van Jezus Christus, waarvan Paulus de dienaar was, met anderen meer; neen, dat was voor de menschen „de wijsbegeerte van Paulus“. En men zag daarom Apollos niet als dienaar van Christus, en mede-arbeider van Paulus in hetzelfde evangelie; men moest noodwendig nu ook Apollos zien als een man, die kwam met een eigen stelsel, dat van dat van Paulus weer eenigermate onderscheiden was. Men kent in Corinthe dus den filosoof Paulus naast en tegenover den filosoof Apollos; en ze hebben beiden hun eigen discipelkring; elk gemeentelid sluit zich aan bij een filosoof, en ieder kiest zich een stelsel, dat hem lijkt. Zoo toeh plegen de menschen der „kennis“ te doen.

Nu heeft Paulus in de eerste hoofdstukken van dezen brief al heel wat gezegd ter vernieling van deze kennis-mentaliteit. Hij heeft met allen nadruk geponeerd, dat het kruis van Christus voor het natuurlijk denken dwaasheid is; de Griek, ook de Corinthiër, zoekt „wijsheid“, de wijsheid „dezer wereld“; daarom zal hij het kruis van Christus dwaasheid achten. Daarna is hij gaan betoogen, dat heel zijn werkzaamheid in Corinthe van die der filosofen onderscheiden was. Zijn preekinhoud was anders (geen menselijke wijsheid, maar woorden, die de Heilige Geest leert); ook zijn werkmethode was anders; hij had zich niet bediend van kunstgrepen, redeneertrucs, debat-handigheden, er was bij hem evenmin uitnemendheid van woorden als van wijsheid. En daarom wees hij dan ook af de tegenstelling, die men maakte tusschen hem en Apollos. Zij waren geen filosofen, ieder met een eigen stelsel, en met een eigen aanhang. Integendeel, ieder van hen was met de hem bijzonder verleende gaven dienaar van Christus, in hetzelfde evangelie. Geen bringers van een verschillend systeem. Corinthe wist niet meer, wat het ambt was!

Doch omdat al de dienaars van Christus niet komen met de producten van hun eigen denken, maar met de hun door Christus toevertrouwde boodschap, daarom is er ook geen sprake van, dat ze afhankelijk zouden zijn van het oordeel der menschen. Als Paulus en Apollos beiden in Corinthe waren gekomen met hun eigen theorie, dan was het voor beiden een hoogst belangrijke vraag geweest, hoe het publiek op hun ideeën reageerde, en hoe het ging met den groei van hun partij en met dien van hun concurrent-filosof. Maar nu ze beiden zich broeder-ambtsdrager weten van Jezus Christus, nu negeeren ze het oordeel van het publiek, en arbeiden ze om lof te ontvangen van Hem, die hen zond. Nu haten ze het verschijnsel van Paulianen contra Apollianen; ze zoeken den opbouw van het gebouw Gods, de kerk van Jezus Christus.

Zoo langzamerhand werd het al een heel stuk, dat Paulus over zichzelf en Apollos schreef. Maar, zoo zegt hij hier, ik heb dat gedaan met het oog op u. Die uiteenzetting over het ambt van Apollos en mezelf heb ik niet gegeven in den waan, dat de dienaars van het evangelie zichzelf tot preekstof mogen maken; of omdat we het zelf nog heel erg noodig hebben, bij deze dingen bepaald te worden. Neen, het is me te doen om

u. Om door ons voorbeeld u maar te leeren dat ge u niet moet verheffen boven de Schrift. Om u te verlossen van uw groote zonde, dat ge in uw denken en in uw kennis-verreering u losmaakt van de Schrift.

Daarom heb ik, wat ik te zeggen had, gegoten in den concreten vorm van een preek over mezelf en Apollos.

Want ik, (en Apollos is het volmaakt met me eens), ik beroep me bij mijn arbeid niet op mijn eigen inzicht; op mijn „kennis“ of „wijsheid“. Als ambtsdragers zijn we gebonden aan de Schrift. En ge moet maar eens erop letten: al wat ik tot nu toe zei over de wijsheid der wereld, dat heb ik bewezen uit de Schrift; en mijn heele betoog over het ambt is doorspekt met teksten. Wat al een aanhalingen uit het Oude Testament! Deed ik dat, om te laten zien, hoe goed ik den weg weet in mijn bijbel? Neen, ik deed het om u wentwil; om u aan dit voorbeeld te demonstreeren, hoezeer gij en ik, met al onze kennis en wijsheid, met heel onze theologie en filosofie gebonden zijn aan de Schrift.

Paulus heeft het maar al te scherp gezien: het denken, zich losmakend van de Schrift, en zich verheffend boven de Schrift, is funesteerd, gaat te gronde. En hij heeft geëischt, dat elk systeem zich rechtvaardigen zal met het beroep op de Schrift.

Omdat onschriftuurlijke filosofie een bedreiging is van het leven der kerk, daarom is het een levensbelang voor de kerk, dat ook de wijsbegeerte zich buigt voor de Schrift, en zich beroept op de Schrift. Elke poging, om ook in de wijsbegeerte ernst te maken met de dwaasheid van het kruis, heeft bij voorbaat recht op de sympathie en het gebed, niet maar van enkelen, die zich voor dergelijke kwesties interesseeren, doch van heel de gemeente.

En het beroep op de Schrift worde eerlijk getoetst. „Elke ketter heeft zijn letter“? Laat ons toezien, dat we het Schriftbewijs nimmer verliezen! Niet boven hetgeen geschreven is!

A.

B. H.

KERKELIJK LEVEN

Indrukken van de Generale Synode.

Ter inleiding

Ook ditmaal zullen we eenige indrukken van de synode geven. Op volledigheid zullen we daarbij geenszins staan. Het verslag van onzen correspondent zal de volledigheid, mijn indrukken evenwel zullen slechts eenige toelichting bedoelen, met voorkeurkeuze van wat al of niet zal aan te raken zijn.

Bidstond en opening

Oudergewoonte werd de leiding van den bidstond door den voorzitter der voorgaande synode, en de openingshandeling door één der predikanten van de roepende kerk (Sneek) verricht.

Moderamen

De verkiezing van het moderamen hield eenigen tijd op. Resultaat was, dat voorzitter werd ds J. L. Schouten. Over de voorzitterskeuze is zelfs te voren in de pers geschreven: sommigen opperden zelfs, maar dan waarschijnlijk niet zonder eenigen zin voor humor aan den dag te leggen, de idee der bekoorlijkheid van een synode onder praesidium van dr Colijn. Een grappig natuurlijk, maar misschien niet zonder gevaar voor misverstand. Hoe het zij, de voorzitter der voorgaande synode werd ook voor deze verkozen. In zooverre was dit voor sommigen een ongedachte wending, als tot nu toe de regel gold, dat de praeses van een synode voor de volgende niet in aanmerking komt. Deze regel is echter geen wetsbepaling. Dat het verschil tusschen gewoonte- en wetsbepaling scherp gezien werd, bleek al spoedig, toen reeds bij eerste stemming de voorzitter van '36 weer een flink getal stemmen op zich vereenigde.

Voorts kent men de andere leden van het moderamen.

Moeilijke tijdsomstandigheden

Zwaar drukt wel op allen de moeite, waarin het volkerenleven zich verstrikt heeft. Men heeft geen tijd zelfs, om zich af te vragen, hoe de N. S. B. het tegenwoordig heeft met haar slagzin: Mussert of Moskou.

Meer dan één was er, die hartelijk wilde, dat hij thuis was. Voor bijna allen is het een offer, juist in deze omstandigheden het gezin achter te laten. En onderscheiden predikanten voelen het als een pijnlijk gemis, niet in hun gemeente te zijn, juist nu. Zelf herinner ik me den Vrijdagavond in 1914, toen ik, nauwelijks enkele weken predikant, van mijn voorbereiding voor de preek werd afgehouden door families, die zoo graag bezoek hadden, omdat een man, een vader naar de grenzen moest. Ik zie ze nog voor me: nerveus sommigen, misschien wel meer in getal dan thans, 25 jaar later, nu we, de gronden daargelaten, toch wat meer dan destijds rekening houden met de mogelijkheid, die toen daarin verwerkelijkt is, dat, terwijl schier heel de kaart van Europa bloedrood gekleurd was, er één wit plekje vier jaren is overgebleven: Nederland. Maar al moge het „wonder“ van 1914—'18 ons vandaag misschien eenigszins op ons gemak zetten, niemand vergeet toch, dat de wereld en ook de oorlogsmachine er in een kwart eeuw heel anders is uit gaan zien.

Elke synode afgevaardigd.

Men kan heel de Duitsche gemeenten v door een synode die er zijn z'n best w de synode door de synode, vóór in de wer

Voor v den bidstond en dat toen 8 uur klok kerk door indrukkel Wie het pl veler hart Nadat d uitgesprok de Sneek

Reeds h woord gev Amerika eveneens op dit oog

Beiden v die zij ver blik in hu gepaste vr den verzel hebben.

Waar nu lijke instab blijft, daar cleuzen v behandelin elkander l Op dit pun in die lijn

Bijzonder dag, toen prof. Greij Testament' noemd tot Leeuw. De een zinspel in de ane verteld wafrikaan b voorzitter, wel wat we van heeler

Dr Beets belijdenis o klank vanc bid voor o praktische i zoeken van beginselen Uit eigen het destijds den) brach was, dat h tus gesprol En dan: wi onze Oost, mogelijk te werk.

Mooie ad Heer Wolte spr. zelf), zich geven Djokja. Ver

Artikel X De atwijk gesanctione

*) Verbete regels op een zening in de druft" in elk weet, o critic suppletie mag op bladzijde formiteit" in

1) Voor e op te letten. Kuiper en d rapport zich lijen geven verplichtinge

En in een sprekend ov bezwarem pelijk drager zijn, achte ling niet p haar aan de te kunnen der Deputat Wat hier der Synode sprekingen. bewijsmateri Maar belang



Gespaarden!

Terwijl ik deze copie stel is ons hart in kommer over het leven van miljoenen, ook over het eigen leven en dat der onzen. Is er nog grond voor eenige hoop op levensbehoud? Ja, zegt de Schrift, zij neemt ons mee naar... een obscur kroegje op den stadsmuur van Jericho. Deze stad zal met haar bewoners, zelfs met haar vee, worden omgekeerd. De man, die een lap van haar stoffen, een klompje van haar goud aan de vernieling zal willen ontrukken, zal zelf van de aarde worden verdaan. De mens, die tijden later deze vesting weer zal opbouwen, zal dit met den dood zijner beide zonen betalen. Zoo gewisselijk is het verderf van Jericho bij God besloten. Maar door het geloof is Rachab, de hoer, niet omgekomen....

Rachab, de hoer... Wij hebben daar een symbolische hoer van gemaakt, zoals wij symbolische tollenaars hebben en symbolische bezetenen. Deze vrouw symboliseert ons aller zondigheid. Zonde is niet zulk een verschrikkelijk woord, hoor! Men went daar zeer spoedig aan. In de dogmatiek is het een begrip waarmee men veel kan klaar maken. Ook in het praktische leven, de staatkunde, den handel is het een nuttige zaak; men kan daar veel op afschuiven. In het persoonlijk leven heeft dit woord weliswaar een minder aangename klank; wij denken aan de kleine zwakheden der vromen. Daar spreekt de Schrift van zonde: Rachab, de hoer... Een soldaten-liefje! Ik gis niet naar bijzonderheden, gelukkig zij, die niet weten. Een net mensche loopt zulk een perceel met vlugge stappen voorbij. Maar de heilige God heeft hier stilgehouden. Hij heeft dat perceel gezien, dat mensch gadeslagen. Toen heeft Hij gesproken: Ik wil deze vrouw verlossen. Mijn Lieve Zoon, Ik geef haar aan U! Wij zullen den Heiligen Geest nederzenden om in haar hart het geloof te werken. En gij, Mijn engelen, schrijft deze vrouw met de gouden pen der genade in het Boek des Levens! Dat was genade!

Genade! Ik kom dit woord dikwijls tegen, ik hoor het vele malen in preek of toespraak, het ruischt mij tegen uit de strofen van menig lied. Het is ook een bekend woord uit de controvers der eeuwen. Alles is genade! zeggen de menschen soms kort en krachtig. Maar genade in de praktijk (en er is geen andere dan praktische reële, werkelijke genade) kunnen wij niet altijd zoo waardeeren. Neen, Heere, ik houd niet met U stil voor dat kroegje op den stadsmuur. Ik ken die menschen! Voor zulken zou een concentratiekamp wel goed zijn! Daar zijn in deze stad toch wel andere kandidaten voor Uw Genade dan dit mensch, de roode draad Uwer Ontferming hangt uit het verkeerde raam! Maar genade is geen medelijden. Genade is niet, dat God zegt: och, dat arme mensch, wat is zij ongelukkig! Zij wil wel goed, maar zij is zoo zwak. Ik zal haar een handje helpen om een beter mensch te worden. Neen, genade is dat God, om Zijns Zelfs wil, aan verloren zondaren het leven geeft. Door genade is Rachab, de hoer, niet omgekomen....

Door genade? Mijn citaat is niet precies. Er staat in de Schrift: door het geloof is Rachab niet omgekomen. Het is met dat woord geloof als met het woord genade, er is een controvers van eeuwen over, er zijn oorlogen en geruchten van oorlogen over dit punt. Ik geef echter niet toe en zal nooit toegeven, dat het eenig wezenlijk verschil maakt of ik hier spreek van genade of van geloof. Want wat is geloof anders dan afgestorte, verwezenlijkte, werkelijke, praktische, reële genade Gods? En als geloof wat anders is... ach, mijn broeder!

Ik schuif nu aarzeland langs dat kroegje op den stadsmuur van Jericho. Na veel strijd ben ik geneigd mij te verzoenen met de wegen der genade Gods. Althans in dit speciale geval. Helaas, nieuwe stof tot ergernis! Wat is die kamer vol! Daar heeft dat mensch haar vader en moeder, haar broeders en zusters, met hun kinderen nabene! in de schuilkelder der genade een toevlucht geboden. Heel haar familie en dat is een stelletje! Wat is zoo'n mensch toch oppervlakkig, maar wat kan je er ook anders van verwachten? Wij hebben hoogstens een flauw hoopje voor onze gedoopte kinderen. Wel zeggen wij in de belijdenis, dat wij niet twijfelen zullen aan hun zaligheid wanneer zij vroeg van ons worden weggenomen... maar dat is symbolisch. Reëel, werkelijk, neen, dat is het voor ons niet. Want tusschen genade en geloof liggen nog vele mijlen, om van de vele soorten van geloof nog maar te zwijgen. Neen, in dat kamertje voelen wij ons niet veilig als de muren van Jericho vallen. Doch de Heere Heere spreekt: Gelijk de hemelen hooger zijn dan de aarde, zoo is Mijn Genade hooger dan uw genade!

Op die genade wil ik leven, op die genade den doodsnik geven....

N. B.

Elke synode is één offer, met name van haar leden afgevergd. Maar het is ditmaal wel bijzonder groot.

Men kan het trouwens aan de vergadering aanzien. Heel de vertegenwoordiging van de kerken over de duitsche grens moest wegblijven. Enkele afgevaardigden moesten wegens militairen dienst zich laten vervangen door een secundus. Eenige buitenlanders bleven weg, en die er zijn, zullen wel tobben over de vraag, hoe ze op z'n best weer thuis zullen komen. Ik denk dat niemand de synode van Sneek vergeten zal. Niet zoozeer om wat door de synode zelf zal worden verricht, als wel om hetgeen, vóór er nog iets ter hand genomen worden kon, in de wereld te doen was.

Voor velen was het een verrassing, dat de leider van den bidstond precies om 8 uur zijn toespraak beëindigde, en dat toen ineens door luidspreekers het radiotijdsein van 8 uur klonk: de rede van H.M. de Koningin werd in de kerk doorgegeven; luidspreekers in de hoeken. 't Was een indrukwekkend moment, en een uitstekende gedachte. Wie het plan voor 't eerst geopperd heeft, moge zich van veler hartelijken dank verzekerd houden.

Nadat de radiorede was aangehoord, werd het gebed uitgesproken, de dienst beëindigd en konden de leden de Sneeker families en elkander ontmoeten.

Buitenlanders.

Reeds hebben twee buitenlandsche afgevaardigden het woord gevoerd: ds van Dellen en prof. du Toit, uit Noord-Amerika de één, uit Zuid-Afrika de ander. Dr Beets, eveneens uit Noord-Amerika, was ook present en moet op dit oogenblik nog zijn toespraak houden.

Beiden vertelden interessante dingen van de kerken, die zij vertegenwoordigden, en gaven gelegenheid, een blik in hun kerkelijk leven te slaan of deden het met gepaste vrijmoedigheid in het onze. Over en weer werden verzekeringen gedaan van elkander noodig te hebben.

Waar nu het contact langs den weg der officieel kerkelijke instanties meestal uiterst moeilijk en kortstondig blijft, daar zal met name langs den weg van den officieuzen voorlichtingsdienst, en niet het minst van de behandeling der vraagstukken van onzen tijd, dit van elkander leeren en profiteren willen, moeten blijken. Op dit punt is reeds vooruitgang te bemerken. Het moge in die lijn voortgaan.

Een ridder.

Bijzonder aardig was het moment van Woensdagmiddag, toen onder applaus de voorzitter mededeelde, dat prof. Greijdanus, "ridder in de exegese van het Nieuwe Testament", door Hare Majesteit de Koningin was benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw. De waardeerende toespraak van den praeses gaf een zinspel op de toespraak van prof. Ridderbos, waarin de anecdote voorkwam van een Zuidafrikaan, wien verteld was van iemand, die "overwerkt" was. De Zuidafrikaan begreep niet, wat dat was. Het scheen, aldus de voorzitter, alsof prof. Greijdanus van dien Zuidafrikaan wel wat weg had. Ook ons blad wenscht prof. Greijdanus van heeler harte geluk.

Toespraak dr Beets.

Dr Beets sprak er zijn vreugde over uit, dat de schoone belijdenis onzer vaders in ons land zoo krachtig weerklank vond. Deze zendingsspecialiteit had grooten eerbied voor ons zendingswerk. Met nadruk pleitte spr. voor praktische erkenning van de oecumenische gedachte: het zoeken van nader contact tusschen allen die in de groote beginselen het eens zijn, over heel de wereld.

Uit eigen jeugd herinneringen gevende (dr Beets is in het destijds zoo "moderne" Noord-Holland groot geworden) bracht spr. naar voren, hoe het destijds mogelijk was, dat hem tot op 16-jarigen leeftijd nooit van Christus gesproken was. Witte velden! Ook in Nederland! En dan: witte velden, ook in Suriname, West-Indië, en onze Oost. Met een krachtige opwekking om zooveel mogelijk te staan naar uitbreiding van het Zendingswerk.

Een „belangeloos" arbeider.

Mooie aansluiting gaf hierna aan de toespraak van den Heer Wolterbeek, die, zoals opgemerkt werd (niet door spr. zelf), zonder eenig bezwaar voor de zendingskas zich geven wilde als docent aan de opleidingsschool te Djokja. Verkwikkend, zulke momenten.

K. S.

Artikel XIII K.O. (II.) *

De afwijking van Rutgers (men zou kunnen zeggen: gesanctioneerd door de Synoden van 1923 en 1930¹⁾).

*) Verbetering: In het artikel van de vorige week zijn enkele regels op een verkeerde plaats gekomen. De regel „Een voorziening in de individuele behoeften, anders gezegd de „nood-druk" in elk Emeritaatsgeval, wordt daarbij onmogelijk. (Ik weet, o critici, dat een plaatselijke kerk desgewenscht tot een suppletie mag besluiten);", thans opgenomen sub „ten vierde" op bladzijde 372. 2e kolom, onderaan, leze men achter „uniformiteit" in „ten tweede".

1) Voor een juiste appreciatie is het zeer belangrijk er op te letten, dat de Deputaten-1923, t.w. Prof. Dr H. H. Kuyper en de predikanten J. Hania en H. Meijering in hun rapport zich noch pro, noch contra uitspreken, enkel richtlijnen geven ingeval „de Kerken onder elkander financiële verplichtingen willen aangaan" inz. art. XIII enz.

En in een aan de Synode-1930 uitgebracht rapport wordt, sprekend over de Synode-1923, gezegd: Hoewel toch de bezwaren erkennende „die aan een gemeenschappelijk dragen van de geramenlijke pensioenlasten verbonden zijn, achtte genoemde Synode nochtans zulk een regeling niet principieel ongeoorloofd en meende zij haar aan de Kerken, wegens de praktische voordeelen wel te kunnen aanbevelen, mits" (enz.; volgen de richtlijnen der Deputaten).

Wat hier (1930) wordt medegedeeld over het standpunt der Synode-1923, moet rusten op kennis der mondelinge besprekingen. Want in de Acta zelf zal men niets vinden, dat bewijsmateriaal geeft voor deze „posthume" verslaggeving. Maar belangrijker is wel de aarzelande, schoorvoetende

dreigt geconsolideerd en verergerd te worden niet alleen door de gepropageerde landelijke samenwerking, doch bovendien door de propaganda, zij het slechts hier en daar gevoerd, voor een verzekering. Concreet is het geval aan de orde gesteld in Friesland. Uit de gedachtenwisseling, gevoerd tusschen Ds Boeijsing in zijn „Kerkhode" en Dr W. A. van Es, leid ik af, al staat het er niet met zooveel woorden, dat hier gedacht wordt aan een collectieve verzekering (dus eene, die alle Kerken in het betrokken provinciale ressort zou omvatten) en niet een individuele (dus zoo eene, die elke Kerkeraad individueel, geheel zelfstandig voor zijn eigen predikant zou kunnen sluiten). Uiteraard zou de laatste vorm zeer wel aanvaardbaar zijn, ook bij de hoofd-gedachte-Rutgers. Doch ik ben het volkomen met Ds Boeijsing eens, dat de collectieve verzekering, zooals Friesland thans in studie heeft genomen, inderdaad een principiële afwijking is van Rutgers Sr, waarmee Friesland vanzelf het recht verspeelt om bezwaar te maken tegen de afwijking, die de rest der Nederlandsche Kerken zich hebben veroorloofd. Maar niet alleen van Rutgers, ook van (H. H.) Kuyper, Hania en Meijering en van de vroegere Synoden (1923 e.v.) buigt Friesland af. Want in hun rapport aan de Synode-1923 hebben de evengenoemde deputaten onder de „regelen", die „in acht behooren genomen te worden" ook genoemd: geen vorming van algemeene fondsen of kapitalen; de jaarlijksche omslag zou het eenige behooren te zijn. Nu is het voor ieder duidelijk, dat een regeling-door-verzekering niets anders is, dan een regeling-door-fonds of kapitaalvorming. Alleen, men doet het niet zelf, maar laat het anderen doen. Wat geen principieel, alleen maar een vorm-verschil geeft.

Men kan, naar mijn gevoelen, niet genoeg waarschuwen tegen de invoering van de verzekering op dit gebied. Ik kan hier niet uitvoerig worden; de tijd daartoe ontbreekt mij thans om eenigszins volledig dit onderwerp te behandelen. Ik maak slechts de volgende opmerkingen, die ik ook reeds in mijn lezing in Kampen, maar toen meer uitgewerkt, heb gegeven:

1e. De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben een ledental, groot genoeg om zelf de verzekeringsgedachte uit te voeren. Het is een utopie te meenen, dat men bij een verzekeringsmaatschappij goedkoopert terecht zou kunnen.

2e. Men betreft in de geheele organisatie van de Kerken een steeds groeiend belang bij het financieel beheer van verzekeringsmaatschappijen e.d. Ik zou willen vragen: heeft men nog niet genoeg leergeld betaald?

3e. Men betreft voort in het leven der Kerken een steeds groeiend gevaar van toenemende materiële zorgen. Men denke hier slechts aan de gevaren van devaluatie, inflatie, e.d. Wie hier zijn oogen nog niet open had, die is op een gevoelige manier wakker geschud door de jongste Kabinetscrisis. De reactie in de financiële wereld in en buiten Nederland op deze gebeurtenis heeft voldoende aangetoond, hoe men de gevolgen van die crisis aanstonds heeft aangevoeld. En al mag dat nu weer eenigszins geluwd zijn (omdat elke drenkeling zich aan een stroohalm vastklampt en in casu de stroohalm van een Ministerie onder een gematigd man als de Geer gezien wordt als een reddingsplankje), toch doet onvoorzichtig ieder die meent, dat hierdoor de inflatie-gevaaren e.d. voor de komende decennia zijn bezworen. Als dit nu zoo is, dan mag de vraag gesteld worden: wat belang toch zouden onze Kerken er bij hebben om na vandaag groote sommen uit te geven, die in de toekomst, zoal niet geheel waardeloos, toch sterk in waarde gedaald zullen blijken te zijn?

Al deze dingen dus, zoowel de landelijke samenwerking (anders gezegd, de landelijke omslag), als ook een verzekering, die alle Kerken zal omvatten, verergeren slechts het „systeem", waarover Prof. Grosheide in 1934 reeds klaagde. Er blijft m.i. geen andere uitweg over dan: terugkeer naar Rutgers Sr, dat is terugkeer naar de regeling van de Synode-1905. Men behoef mij daarbij niet te vragen of ik dan niet bekend ben met de ontwikkeling, die tusschen 1905 en 1923 werd gezien: de moeilijkheden, waarin plaatselijke Kerken kwamen te verkeren, bljv. door sterfgevallen van predikanten, zeer kort na elkaar e.d. Ik weet het alles zeer wel; en ik heb in mijn lezing rekenschap gegeven van mijn standpunt daartegenover. Ik kan dit thans niet nader hier bespreken. Maar wel staat dit voor mij vast: hoe meer men de belangen, die elke Kerk individueel behoort te verzorgen, van de zorgen van elke Kerk wegneemt, althans daarvan verwijderd, des te minder zal de drang om in zulke, niet rechtstreeks meer aangevoelde, belangen te voorzien, werken. Men probeere het opnieuw met de kracht der liefde, die nog in onze Gemeenten gevonden wordt ten opzichte van de eigen predikanten. En wanneer die liefde zal blijken niet sterk genoeg meer zijn om te doen wat plicht is tegenover de eigen predikanten, dan is het ook volkomen onredelijk te verwachten, dat die liefde zich beter en gunstiger zal openbaren in de vervulling van eischen, die niet meer als de eigen, directe belangen worden gezien. Als het geestelijk leven niet sterk genoeg meer bloeit om te voorzien in de eischen van hetgeen eigen leven vordert, wat voor verwachting heeft men dan nog voor de vruchtbaarheid van dat leven voor meer verwijderde belangen? Ds Couvée klaagt in zijn bovenvermeld artikel, dat onder ons „de liefde niet bloeit". Ik ben 't hierin gedeeltelijk met hem eens: in haar algemeenheid is de klacht m.i. onjuist. Maar wie en wat zijn hier de oorzaken? Vele ongetwijfeld! Maar een der oorzaken zie ik ook in het slechte voorbeeld van wie tot leidsman, tot voorganger werd geroepen. In den Bijbel vinden we de ernstige voorbeelden van de nawerking der afwijkingen dergenen, die op de eerste posten staan. Ik noem hier als voorbeeld alleen maar David en zijn raadgevers, die door hun „eigenwilligen" dienst om de ark op een nieuwen wagen te vervoeren, in plaats van die, volgens het duidelijk gebod van God, te dragen, oorzaak geworden zijn van Uzza's dood.

(Zie vervolg op blz. 380.)

wijze van introduceren dezer nieuwe regeling zoowel in 1923 als in 1930. Dat óók geeft moed aan ieder die twijfel voelt opkomen, en voorkomt voor de oude regeling durft openbaren.

Welnu, meent Ds Couvée, door concreet ook met hem te spreken, dat mijn „liefde“ tot hem mogelijk wordt (of blijft) bij zulk geschied, als hij zich veroorloofde? En dat soortgelijke reactie niet eveneens ontstaat bij hen, die dit alles ook waarnemen? Maar nu in breder verband: We zijn er allen getuige van hoe door enkele publicisten wordt volhard in de publieke schending van o.a. het negende gebod en zulks zonder dat onze gemeenschap eendrachtig getuigt, dat te veroordeelen. Eerder het tegendeel! Dacht men, dat zóó de eendracht en de liefde gebouwd kunnen worden?

Augustus 1939.

A. SCHILDER.

De Kleine Catechismus van Zacharias Ursinus. (XIII.)

64. Wat is het Avondmaal des Heeren?

Het is de breking en het eten van het brood des Heeren, en de uitdeeling van Zijn beker in de vergadering der geloovigen, met de verkondiging van Zijn dood, door Christus ingesteld, opdat Hij hierdoor als door een zichtbaar pand en openbaar getuigenis ons allen, (zooveel als wij dit doen in waar geloof), vermane en bevestigde, dat Zijn lichaam niet slechts voor anderen, maar ook voor ons ieder in 't bijzonder, aan 't kruis gebroken, en Zijn bloed vergoten is, en door ons als de waarachtige spijs en drank des eeuwigen levens gegeten en gedronken wordt; en opdat wij onzerzijds verplicht worden, om het leven in Hem alléén te zoeken, en om te leven zooals het Zijn leden betaamt, en om elkander wederzijds lief te hebben.

65. Wat is dat, het lichaam van Christus eten en Zijn bloed drinken?

Het is met een waar geloof in Christus de vergeving der zonden en de gerechtigheid van God aannemen, wegens het in den dood overgegeven lichaam van Christus en Zijn vergoten bloed; en door den Heiligen Geest, die tegelijk in het lichaam van Christus, dat in den hemel is en blijft, en in ons, die op aarde zijn, woont, aldus met Christus ons Hoofd vereenigd worden, dat wij vleesch van Zijn vleesch en gebeente van Zijn gebeente zijn; en door één en denzelfden Geest, zooals de leden van ons lichaam door één en dezelfde ziel, met Hem leven en geregeerd worden.

66. Hoe is het mogelijk, dat de breking en het eten des broods en het uitveend en lichamelijk gebruik van den wijn, ons verzekert van het innerlijk en geestelijk eten van Christus?

Daardoor dat de Heilige Geest onze harten tot vaster gelooven beweegt, door deze belofte van Christus, dat allen, die gelooven, en dit gebroken brood eten, en van den rondgedeelden beker drinken, allerzekerst door het lichaam van Christus, dat aan het kruis voor hen gebroken is, en door Zijn vergoten bloed gevoed en gedrenkt worden.

67. Waar wordt ons dit toegezegd?

In de inzetting van het Avondmaal, waar Christus het brood en den wijn Zijn lichaam en bloed noemt, welke aldus door de Evangelisten en den Apostel Paulus beschreven wordt: „Onze Heere Jezus Christus, in den nacht in welken Hij verraden werd, nam het brood, enz.“

Dezelfde belofte wordt overgeleverd, als Paulus het brood, dat wij breken, en den beker der dankzegging, dien wij zegenen, de gemeenschap van het lichaam en bloed van Christus noemt.

R.

G. B.



(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan Ds D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

Niet heelemaal juist.

IV.

In ons vorig artikel hebben wij gezegd, dat, wanneer Calvin leert, dat wij, door de beschouwing onzer goede werken, in het geloof worden versterkt, hij daarmee niet bedoelt, wat Prof. Ridderbos daaruit concludeert.

Calvin bedoelt niet, dat, wie twijfelt aan zijn kindschap, door de beschouwing zijner goede werken, tot zekerheid aangaande zijn kindschap gebracht wordt.

Maar dit wil hij ons leeren, dat een kind Gods, door de beschouwing zijner goede werken een klaarder inzicht krijgt in de grootheid van Gods goedheid; de horizon des geloofs wordt daardoor ruimer, de greep des geloofs wijder. Dat blijkt m.i. heel klaar uit de woorden van Calvin zelf.

Hij zegt: „Maar aangezien zij aan de vruchten der wedergeboorte het bewijs ontleenen, dat de Heilige Geest in hen woont, versterken zij zich niet weinighertoe, dat zij in allen noodzakelijke gevallen de hulp Gods mogen verwachten, daar zij in zoo groote zaak ondervinden, dat Hij hun Vader is.“

Daar hebt ge het nu.

Daar is een mensch, die door het geloof alleen heeft aangenomen, dat hij een kind Gods is.

De benauwdheid komt in zijn leven.

Nu begint hij zichzelf te beschouwen, altijd in het geloof.

Daar vindt hij, met het oog des geloofs, de teekenen van het nieuwe leven.

En nu zegt hij: „wel, kijk, die God, die mij gaf het nieuwe leven, het leven der wedergeboorte, zou die mij ook niet voor het aardse leven,

in alle omstandigheden, geven wat ik noodig heb.“

Uit het meerdere besluit hij tot het mindere. Zoo komt de rust des geloofs over hem, onder alle omstandigheden, waarin het leven hem brengt.

Maar nog eens, in deze zelfbeschouwing, is hij telkens, geloovig, uitgegaan van het feit, dat hij, door genade, Gods kind is.

Dat kan ook niet anders.

Ik zeg nog eens, wat al uit den treure gezegd is, hoe kan een mensch, die niet staat in het geloof, ooit zijn werken onderkennen als vruchten van wedergeboorte.

Alleen, wanneer ik door het geloof heb aangenomen, dat ik Gods kind ben, eerst dan kan ik er zeker van wezen, dat mijn werken zijn openbaringen van mijn kindschap.

Waarom tracht Prof. Ridderbos nu eens niet ernstig de bezwaren, die tegen zijn beschouwing door ons en anderen zoo vaak zijn ingebracht, te weerleggen.

Laat Prof. Ridderbos nu toch eens duidelijk maken hoe een mensch, die op een oogenblik niet gelooft, dat hij een kind van God is, er toch zeker van kan zijn, dat zijn werken uitingen van dat kindschap zijn.

Ik heb grootelijks respect voor Prof. Ridderbos en ik waardeer de zachtheid, waarmee hij strijdt, maar dit acht ik een groot bezwaar in zijn polemie over het puntje, waarover het hier gaat, dat hij te weinig aandacht schenkt aan wat door anderen, met wie hij het niet eens is, ten bewijze van hun beschouwingen is bijgebracht.

Nu b.v. weer in zijn laatste artikel, in het Geref. Theol. Tijdschrift, over de dissertatie van Dr Jager van Voorthuizen.

En nu denk ik vooral weer aan het Schriftbewijs. Allicht zal Dr Jager zelf nog wel eens op dit artikel terug komen.

Maar ik wil toch graag in dit verband wijzen, op de manier, waarop Prof. Ridderbos te werk gaat met betrekking tot het Schriftbewijs.

Hij zegt: „Naar mijn overtuiging is de meening, dat voor het verkrijgen en genieten van de zekerheid des heils het letten op de openbaringen van het door God gewerkte nieuwe leven van wezenlijke beteekenis is, diep in de Schrift geworteld. Ik denk aan een plaats als 1 Joh. 2:3 „en hieraan kennen wij, dat wij Hem gekend hebben, zoo wij Zijne geboden bewaren“; aan het: „wij weten, dat wij overgegaan zijn uit den dood in het leven, dewijl wij de broeders liefhebben“.

Maar zal Prof. Ridderbos dergelijke Schriftuurplaatsen mogen gebruiken om te bewijzen dat een twijfelende ziel door de beschouwing zijner werken tot zekerheid gebracht kan worden, dan moet hij aantonen, dat het in het verband om dat probleem gaat en dan moet hij laten zien, dat zij, die zoo'n tekst anders exegetiseeren, het mis hebben.

En dat doet hij niet.

Het gaat in de pericope, door Prof. Ridderbos aangehaald, heelemaal niet over twijfelende zielen. Het gaat over menschen, die de zonde aan de hand houden en toch zeggen, dat zij kinderen Gods zijn.

Zulke menschen zijn leugenaars, zegt Johannes, want iemand, die waarlijk kind van God is, zal bij zichzelf het nieuwe leven, dat God hem geschonken heeft, hierin openbaar zien worden, dat hij leeft naar Gods geboden.

Johannes denkt hier aan menschen, die gelooven en die, staande in dat geloof, het nieuwe leven in hun werken herkennen. Heel die probleemstelling: „ben ik wel een kind van God? Daarvan moet ik uit het beschouwen mijner werken zekerheid trachten te krijgen“; heel die probleemstelling is den apostel ten eenenmale vreemd.

Dat de Schrift verband legt tusschen de goede werken en het heil des Heeren (zooals Prof. Ridderbos zegt), wie ontkent dat?

Maar het bewijs, dat de Schrift tusschen die beide dit verband legt, dat men, in dagen van twijfel, uit het één tot het ander zou kunnen concludeeren, dat bewijs geeft Prof. Ridderbos niet en hij negeert m.i. alles wat daartegen door ons en anderen telkens is aangevoerd.

Zoo komen wij niet verder.

Zoo loopen wij gevaar, dat Prof. Ridderbos' persoon en positie aan zijn beweringen een gewicht geeft, waarop zij, naar hun argumentatie, geen recht hebben.

Ik zeg nog eens, laat Prof. Ridderbos nu toch eens trachten, exegetisch (hij kan dat zoo goed) te laten zien, dat inderdaad de Schrift weet van een probleemstelling als deze: „iemand twijfelt aan zijn kindschap; hoe kan hij daarvan verlost worden; wel, daartoe kan hem dienen het beschouwen zijner goede werken“.

Daarna zal ik met dankbaarheid luisteren.

Laat hij, in 't algemeen, de argumenten, die in de laatste jaren in dezen strijd gebruikt zijn, eens grondig onder de oogen zien en trachten te ontzenuwen.

Daar hebben wij behoefte aan.

Ik wacht daar nog steeds op.

D. v. D.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Christendom en Economie.

IV.

„Christus en Zijn tijd.“

Nadat Lord Stamp in zijn boekje „Christianity and Economics“ een beschrijving heeft gegeven van de stoffelijke omstandigheden der Joden ten tijde van Jezus' omwandeling op aarde, stelt hij de vraag wat Christus omtrent het economisch leven leerde aan hen, die geregeld naar Hem luisterden. Men moet, zegt deze auteur, bedenken, dat Jezus zich tot de menschen van Zijn tijd richtte, en dat Zijn woorden dus in ieder geval op hun stoffelijk leven betrekking hadden.

Wanneer we, gaat hij voort, de Evangelien lezen, dan valt allereerst op, dat Christus dikwijls over de tegenstelling tusschen rijken en armen sprak, en op de ongelijke verdeling der goederen. Maar wanneer Jezus daarover handelde dan was dat meest om den rijke te wijzen op het groote gevaar van rijk te zijn. Zoo in de geschiedenis van den rijken jongeling, in de gelijkenis van den zaaier, waarin de „verleiding des rijkdoms“ als een der oorzaken van de „verstikking van het Woord“ wordt genoemd, en in het vermaan: „wat haat het den mensch, zoo hij de geheele wereld gewint, en lijdt schade zijner ziel?“ Het verzamelen van goederen stelt Jezus tegenover het verkrijgen of bezitten van geestelijken rijkdom: „Vergadert u geen schatten op de aarde, waar ze de mot en de roest verderft... maar vergadert u schatten in den hemel...“. Maar de Heiland oordeelt niet, dat de rijke als zoodanig een „economisch of zelfs moreel kwaad in zijn omgeving is“. De rijke man van Arimathéa was een discipel van Jezus; Lazarus en zijn zusters, in wier huis Jezus zoo gaarne vertoefde, waren blijkbaar in goeden doen; Maria nam een pond zalf van onvervalschten zeer kostelijken nardus om de voeten van Jezus te zalven.

De geschiedenis van den rijken jongeling — onderwerp van vele beschouwingen, zegt Lord Stamp — is die van een „persoonlijk geval“, al blijkt daarin duidelijk het gevaar van bezit.

Jezus vertelt ook, dat de rijken soms op onrechtvaardige wijze hun goederen verzamelden, zoo in de geschiedenis van Zacheüs den tollenaar, en wijst op de noodzakelijkheid van teruggave van het door onrecht verkregen bezit: Hij veroordeelt echter niet speciaal het verkrijgen van rijkdom zelf. Maar wel leert de Heiland, dat het geven een deugd is. Daarbij wordt niet over het economisch-sociale karakter der verdeling gesproken; het gaat hier om de waarde der persoonlijke handeling.

Verder veroordeelt Jezus misbruik van bezit; dit misbruik wordt met verlies gestraft. Lord Stamp noemt als voorbeeld de gelijkenis van de talenten en haalt den tekst aan: „Want zoo wie heeft, dien zal gegeven worden, en wie niet heeft, van dien zal genomen worden, ook dat hij heeft.“ In de gelijkenis van den verloren zoon wordt eveneens geleerd dat verachting van goederen ellende brengt. Maar wanneer het om geestelijke dingen gaat, gelden maatstaven van nauwkeurig financieel beheer, zegt de auteur, niet altijd. In het huis van Simon den melaatsche breekt een vrouw opzettelijk een kostbare albasten flesch met duren inhoud. En Jezus looft deze daad, terwijl de discipelen protesteeren, omdat zij daarin verkwisting zien.

Armoede ten aanzien van de dingen dezer wereld vindt (we volgen steeds Lord Stamp) soms „compensatie“ in geestelijken rijkdom (in dit verband wordt de Bergrede genoemd), ook wordt zij wel door rijkdom in het hiernamaals gevolgd. Dat leert de gelijkenis van den armen Lazarus. Over de sociale opheffing der armoede wordt echter niet gesproken: de armen hebt gij altijd met u. De armen worden geestelijk vertroost. En die vertroosting, zegt Lord Stamp, vindt mede haar oorsprong in het feit, dat de geestelijke leiders van het Joodsche volk de armoede als een overkomelijke hindernis beschouwden om aan de eischen der wet te voldoen. De Joodsche religie was er eene voor rijken. Christus leert echter dat vaak juist de rijkdom een groote belemmering is om den weg tot God te betreden, en niet de armoede. Daarom hoorden de armen Hem graag. Jezus nam de hindernis, die aan hen den toegang tot de Heerlijkheid (volgens de Farizeeën) versperde, weg. De arme weduwe wierp meer in de schatkdij dan de rijken, hoewel zij slechts twee kleine penningen kon geven.

Jezus erkende verder den eigendom van het land, en de betrekking tusschen heer en knecht. Zelfs de landheer, die ver van zijn land woonde, had recht op de vruchten, zooals de gelijkenis leert. En wanneer de huurders hun plichten niet nakwamen, kon de heer het contract verbreken.

Verschillende vormen van dienstbetrekking worden in de Evangelien genoemd: de betrekkingen

zelf worden
lijkenissen.
heer aann
tegenover
de gelijken
merkt ech
op, dat
heden stu
van die va
gen had, e
sen der se
bekent op
economisch
kan trekke
knecht, di
eerst zijn
kan eten,
omdat hij
den schrij
leven, voo

Jezus le
grooter is
niet mag

De vers
nomische
vaard. De
over schu
koopers e
van schul
ook van h
lingen, die
gen; de es
gesteld.

Zoo ga
van de E
bijzondere
kunnen
Christus
kingen v
vaardde,
speciale J
een berus
den nadru
die ieman
kregen, m
niemand

mocht on
mocht nie
zij wetteli
zich met
niemand
ten werde
van de
aromatise
tot de se
kend, ee
het zwa
de barmh
moest me
Hoe popu
weest zij
woord za
der Rome
sche juk
was geen
hoogste p
steem. He
ingevoerd
is dit be
keizer d
Ook v
sociaal-re
zich tege

Het is
Christus
van den
standighe
aan te m
groote b
in plaats
leven v
hadden v
Christe
misch s
een voor
niet dir
(Lord S
ernstige
wordt a
mening
Zij die
dat de
revolutie
op afzor
tigen van
heeft H
Christen
den of r
men, en
naire da
gers en
tegen d
leefden
wereld.

Daarh
clusies,
maal n
leefde, 2